

भूखंडाचा विकास करताना आकारावयाच्या
स्वामित्वधनाबाबत.

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन परिपत्रक क्रमांक: गौखनि १०/१०१२/प्र.क्र.६०३/ख
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा मार्ग
मंत्रालय, मुंबई-४०००३२.
तारीख: ०१ नोव्हेंबर, २०२१

संदर्भ:-

- १) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३
- २) महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) (सुधारणा) नियम, २०१५,
दि.११/०५/२०१५

प्रस्तावना:-

खाण व खनिज (विकास व विनियमन) अधिनियम, १९५७ (१९५७ चा ६७) यांच्या कलम १५ (१) (३) अन्वये प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकाराचा वापर करून महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) (सुधारणा) नियम, २०१५ अन्वये सुधारणा केली असून, सदर सुधारणेच्या इंग्रजी व मराठी मध्ये आवृत्तीमध्ये मुख्य नियम-४६ उपनियम (१) मधील दुस-या परंतुकामध्ये अनुक्रमे इंग्रजी व मराठीमध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद करण्यात आली आहे:-

“ Provided further that, no royalty shall be required to be paid on earth which is extracted while developing a plot of land utilized on the very same plot for land levelling or any work in the process of development of such plot”

“ज्यावेळी जमीनीचा एखाद्या भूखंडाचा विकास करताना मातीचे उत्खनन करून ती माती त्याच भूखंडाच्या सपाटीकरणाकरिता वापरली जाईल किंवा ती अशा भूखंडाच्या विकासाच्या प्रक्रियेतील कोणत्याही कामासाठी वापरली जाईल, त्यावेळी अशा मातीवर स्वामित्वधन आकारले जाणार नाही”.

सदर अधिसूचनेच्या इंग्रजीमधील अधिसूचनेमध्ये ‘EARTH’ या शब्दाचा वापर केलेला आहे. तसेच मराठी मध्ये भाषांतरीत केलेल्या आवृत्तीत फक्त ‘माती’ या शब्दाचा उल्लेख केला आहे. त्यामुळे क्षेत्रीय स्तरावर ज्याठिकाणी इंग्रजी आवृत्तीतील अधिसूचनेचा वापर होतो त्याठिकाणी माती, दगड, मुरुम अशा प्रकाराच्या सर्व गौण खनिजावर स्वामित्वधनाची सूट दिली जाते, तसेच ज्या ठिकाणी मराठी भाषांतरीत आवृत्तीच्या अधिसूचनेचा वापर केला जातो त्याठिकाणी केवळ माती या गौण खनिजासाठी स्वामित्वधनातून सूट दिली जाते व माती वगळून अन्य गौण खनिजांचे स्वामित्वधन वसूल केले जाते.

अधिसूचनेतील इंग्रजी व मराठी भाषेतील वेगवेगळ्या शब्दांच्या वापरामुळे क्षेत्रीय स्तरावरून भिन्न प्रकारे कार्यवाही होत असल्याचे राज्यातील विभागीय आयुक्तांच्या आढावा बैठकीत शासनाच्या निदर्शनास आले आहे.

याअनुषंगाने विधी व न्याय विभागाचे अभिप्राय घेतले असता, विधी व न्याय विभागाने 'EARTH' या शब्दामध्ये माती, मुरुम, दगड या सारख्या सर्व गौण खनिजांचा समावेश होत असल्याचे अभिप्राय दिले आहेत. तसेच इंग्रजी व मराठी भाषेमधील तरतुदींचा अन्वयार्थ लावताना **इंग्रजी** भाषेमध्ये असलेल्या तरतुदींचा अन्वयार्थ ग्राह्य धरण्यात यावा असे अभिप्राय दिले आहेत.

त्याचप्रमाणे मा. मुंबई उच्च न्यायालय मध्ये दाखल रिट याचिका क्र.१२२०६/२०१८ मध्ये दि.२२/०१/२०२० रोजी दिलेल्या आदेशामध्ये महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) नियम, २०१३ मधील ४६ मधील दुस-या परंतुकामध्ये माती, वाळू, दगड या सारख्या गौण खनिजाचा समावेश होत असल्याचे नमूद केले आहे. त्याअनुषंगाने इंग्रजी व मराठीमधील शब्दाचा वापरामुळे क्षेत्रीय स्तरावरील भूखंडाचा विकास करताना वापरल्या जाणा-या गौण खनिजाबाबत भिन्न प्रकारची कार्यवाही टाळण्यासाठी स्पष्टीकरणात्मक निर्देश देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन परिपत्रक:-

महाराष्ट्र गौण खनिज उत्खनन (विकास व विनियमन) (सुधारणा) नियम, २०१५ अन्वये सुधारणा केली असून, सदर सुधारणेच्या इंग्रजी व मराठी मध्ये आवृत्तीमध्ये मुख्य नियम-४६ मधील उपनियम (१) च्या दुस-या परंतुकामध्ये जमीनीच्या भूखंडाचा विकास करताना स्वामित्वधन आकारणीबाबत पूढीलप्रमाणे स्पष्टीकरणात्मक निर्देश देण्यात येत आहेत:-

१) एखाद्या भूखंडाचा विकास करताना माती, मुरुम, दगड अशा सर्व प्रकारच्या गौण खनिजाचे उत्खनन करून ते गौण खनिज त्याच भूखंडाच्या सपाटीकरणाकरिता वापरले जाईल किंवा ती अशा भूखंडाच्या विकासाच्या प्रक्रियेतील कोणत्याही कामासाठी वापरली जाईल, त्यावेळी अशा गौण खनिजावर स्वामित्वधन आकारणीस पात्र राहणार नाही .

“याबाबतीत भूखंडाचा विकास म्हणजे शेतीची सुधारणा किंवा नियोजन प्राधिकारी यांनी मंजूर केलेल्या अभिन्यासाचे किंवा विकास परवानगीत समाविष्ट असलेले संपूर्ण क्षेत्र ज्यात एका पेक्षा जास्त गट नंबर किंवा भूमापन क्रमांकाचा समावेश असू शकतो”

२) यापूर्वी अशा प्रकरणामध्ये स्वामित्वधनाची आकारणी केली असल्यास अशा स्वामित्वधनाचा परतावा अनुज्ञेय राहणार नाही.

३) सदर परिपत्रक निर्गमित झाल्याच्या दिनांकापासून अंमलात येईल.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२१११०१११३४४०७७१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(रमेश चव्हाण)
शासनाचे सह सचिव

प्रत,

१. मा.राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.

२. मा.मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. विधानसभा अध्यक्ष यांचे खासगी सचिव, विधानमंडळ, मुंबई
४. मा. विधानपरिषद सभापती यांचे खासगी सचिव, विधानमंडळ, मुंबई
५. मा.मंत्री (महसूल) यांचे खासगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा. राज्यमंत्री (महसूल) यांचे खासगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
७. सर्व मा. मंत्री/मा. राज्यपाल यांचे खासगी सचिव, मंत्रालय मुंबई.
८. सर्व मा. विधानसभा/विधानपरिषद सदस्य
९. सर्व मंत्रालयीन विभाग
- १०.सर्व विभागीय आयुक्त
- ११.सर्व जिल्हाधिकारी
- १२.सर्व उपविभागीय अधिकारी
- १३.सर्व तहसिलदार
- १४.संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर
- १५.निवडनस्ती “ख-२” कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.